

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

ХОРИХООС ӨӨР ТӨРЛИЙН ЯЛААС ЗАЙЛСХИЙСЭН ЯЛТАНД ХҮЛЭЭЛГЭХ ХАРИУЦЛАГА

EGAL LIABILITY IMPOSED ON CONVICTS WHO EVADE PUNISHMENT IN THE
FORM OF PUNISHMENT OTHER THAN IMPRISONMENT

Я.Батгэрэл

*ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн
албаны сургуулийн Иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийн
тэнхимийн эрхлэгч, дэд хурандаа*

Товч агуулга: Монгол Улсад өрнөсөн эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд хорих ялын үр нөлөө хангалтгүй байгааг хүлээн зөвшөөрч аль болох хорихоос өөр төрлийн ялыг сонгож, гэмт хэргийн шинж байдлаас шалтгаалан ялгамжтай оногдуулах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг гэр бүл, нийгэм, хамт олны дунд байлгаж, гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулыг ухамсарлуулахад чиглэсэн ялын бодлогыг хуульчлан баталгаажуулсан билээ.

Хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэгжилт, ял эдлэхээс зайлсхийсэн ялтны эдлээгүй үлдсэн ялыг хорих ялаар сольсон талаарх судалгааг хийж, ял эдлэхээс зайлсхийсэн ялтанд хүлээлгэх хариуцлагын эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлэхэд тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлж, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлохыг зорилоо.

Abstract: In the framework of the legal reforms in Mongolia, recognizing that the effectiveness of prison sentences is not very high, choosing punishments other than imprisonment as much as possible, imposing different punishments depending on the nature of the crime, keeping the person who committed the crime in his family and society, and reducing the social danger of crime. sentencing policy aimed at raising awareness has been legalized.

The aim is to investigate the implementation of other types of punishments, conduct research on the person who avoids serving the sentence and replaces the remaining sentence with imprisonment, and aims to identify the problems in the legal regulation and implementation of the responsibility of the person who avoids serving the sentence, and to determine the solution.

Түлхүүр үгс: Эрүүгийн хариуцлага, ял шийтгэл, ял эдлэхээс зайлсхийх, зөрчил гаргах, хариуцлага тооцох, ял солих, оргон зайлах, эрэн сурвалжлах.

Keywords: Criminal liability, punishment, avoid conviction, commit a violation, to punish, change of sentence, escape, to search, investigate

Хорихоос өөр төрлийн ял

Эрүүгийн хариуцлага гэж гэмт хэргийн бүх шинжийг агуулсан үйлдэл, эс үйлдэхүй хийж, гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдсон этгээдийн эрх зүйн байдалд хязгаарлалт тогтоосон төрийн албадлагын онцгой арга хэмжээ юм.¹¹⁷ Эрүүгийн хариуцлага нь Эрүүгийн хуульд заасан ял, албадлагын арга хэмжээнээс бүрдэнэ. Ял нь төрийн эрүүгийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн, Эрүүгийн хуульд заасан төрийн албадлагын хүчтэй хэрэгсэл юм.¹¹⁸

¹¹⁷ Гантөмөр, Г, Гантулга С. нар. Эрүүгийн эрх зүй ерөнхий анги. –Уб., 2020. 357 дахь тал

¹¹⁸ Жанцан, С. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн онол. –Уб., 2014. 124 дэх тал

Эрүүгийн хууль¹¹⁹-д эрүүгийн хариуцлагын зорилгыг “Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг цээрлүүлэх, гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэхэд оршино” хэмээн тодорхойлж, “Эрүүгийн хариуцлага нь мөн хуульд заасан ял, албадлагын арга хэмжээнээс бүрдэнэ” хэмээн хуульчилжээ.

Эрүүгийн хуульд өсвөр насны хүнд оногдуулах ял, албадлагын арга хэмжээг тодорхойлж, хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ¹²⁰ нэмж хэрэглэж болохоор, хуулийн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэж, торгох ял оногдуулж, шаардлагатай гэж үзвэл эрх хасах албадлагын арга хэмжээ, татан буулгах албадлагын арга хэмжээ, хуулийн этгээдийн хөрөнгө, орлогыг хураах албадлагын арга хэмжээ авахаар заасан.

Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд оногдуулах ялын төрлийг дараах байдлаар тогтоосон. Үүнд:

1. Торгох ял;
2. Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял;
3. Зорчих эрхийг хязгаарлах ял;
4. Хорих ял;
5. Эрх хасах ял.

Торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих ялыг үндсэн, эрх хасах ялыг нэмэгдэл ялаар хэрэглэнэ.¹²¹

Дэлхийн зарим улсын эрх зүйн практикт гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр хяналт, хязгаарлалт тогтоох замаар ял эдлүүлэх нь хамгийн түрүүнд сонгон хэрэглэвэл зохих ял шийтгэлийн үндсэн хэлбэр гэж үзэж байгаа бөгөөд хорих ялыг зөвхөн хохирогчийн аюулгүй байдалд заналхийлсэн, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн зэрэг цөөн тооны тохиолдолд хэрэглэх учиртай гэсэн үзэл, зарчим давамгайлж байна.¹²² Дэлхийн улсууд гэмт этгээдэд хорих ял оногдуулахаас аль болох татгалзаж, хорихоос өөр төрлийн ялыг ихэвчлэн оногдуулах болжээ.

НҮБ-аас 1990 онд “Хорихоос өөр төрлийн ялыг оноох, хэрэглэх наад захын жишиг дүрэм”-ийг баталсан. Үүнийг Токиогийн дүрэм гэж нэрлэдэг. Энэхүү дүрмийн дагуу ялтны эрхийг хамгаалж, эрх зүйн тодорхой зохицуулалтын дагуу хорихоос өөр төрлийн ялыг зохих ёсоор хэрэглэх, ялтан аль ч шатанд өөрийн эрхээ зөрчигдсөн гэж үзвэл албан ёсны тогтолцооны дагуу гомдол гаргах эрх зүйн баталгааг олгосон.

Токиогийн дүрэмд “Гишүүн орнууд нь хорих ялыг хэрэглэх явдлыг багасгах замаар бусад боломжийг хангах, эрхийн зөрчил гаргагчийг нийгэмд хэвийн амьдралд эргэж орох хэрэгцээ, нийгмийн шударга ёсны шаардлага, хүний эрхийг хангах зайлшгүй шаардлагыг харгалзан эрүүгийн байцаан шийтгэх салбар дахь бодлогыг

¹¹⁹ Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. -УБ., 2016 он. №07

¹²⁰ Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ: Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг найман жил, түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон, эсхүл энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заагаагүй гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүний гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учруулсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, хувийн байдлыг харгалзан ял оногдуулахыг тэнсэж нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хянан хүмүүжүүлэхээр шийдвэрлэж болно.

Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг гэм бурууг нь ухамсарлуулах, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, хөдөлмөрлөх, амьдрах зөв арга барилд сургах, гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор мөн хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан үүргийг хүлээлгэнэ.

Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлнэ.

Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг хянан хүмүүжүүлэх хугацаанд хараа хяналтдаа байлгаж хүмүүжүүлэх үүргийг тодорхой хамт олон, төрийн бус байгууллага, эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, сурган хүмүүжүүлэгч, ойрын төрөл, садангийн хүн, тодорхой иргэний хүсэлтээр нь, эсхүл зөвшөөрснөөр нь даалгаж болно.

¹²¹ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл №07.

¹²² Алтангэрэл, Б. нар. Пробацийн үйл ажиллагаа: Эрх зүйн зохицуулалт, харьцуулсан судлал. Судалгааны тайлан. -УБ., 2019. 9 дэх тал.

оновчтой болгох зорилгоор өөрийн эрх зүйн системийн хүрээнд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээг боловсруулна¹²³ хэмээн заасан байдаг.

Хорихоос өөр төрлийн ялыг “Гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэхийн тулд юуны өмнө ял шийтгэлийн хэлбэрийг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Учир нь өнөөг хүртэл гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг залхаан цээрлүүлэх, тарчлаан зовоох хэлбэрийн арга барил хууль сахиулах болон шүүхийн практикт бат бөх оршсоор байна. Иймд олон нийтийн зүгээс өнөөдөр эрүүгийн ял шийтгэлийн бодлогыг илүү хүнлэг, энэрэнгүй, ардчилсан хэлбэрт шилжүүлэх арга замыг тууштай эрэлхийлж эхэлсэн. Эдгээр арга замын нэг нь нийгмээс тусгаарлахгүйгээр оноох ял шийтгэл буюу хорихоос өөр төрлийн ял юм¹²⁴ гэж тодорхойлоод “дэлхийн улсуудад хэрэглэгдэж буй нийгэм-олон нийтэд суурилсан ял нь тухайн улсын ялын бодлого, эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнчлэн хүн ам, нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлт, ажил хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн зах зээл болон нийгмийн халамжийн бодлого зэргээс хамааран харилцан адилгүй нэршил бүхий төрөл хэлбэрээр хэрэгжиж байгаа ч нийтлэг байдлаар дараах тогтолцооны идэвхтэй хэлбэрүүд үйлчилж байна”¹²⁵ гэж үзсэн байдаг. Үүнд:

- Цалин хөлсгүй ажил;
- Түр баривчилгаа;
- Хөл хорио тогтоох;
- Эрх хасах;
- Цахим хяналтын хэрэгсэл зүүх;
- Албадан эмчилгээ, хөтөлбөрт хамруулах;
- Хохирогчоос уучлалт гуйлгах;
- Эвлэрүүлэн зуучлах;
- Шүүхийн тусгайлсан захирамж, /архи согтууруулах ундаа хэрэглэх, зарим хүмүүстэй уулзахыг хориглох г.м/;
- Тодорхой төрлийн алба хаагчийн тогтмол хяналтад байлгах;
- Бие мах бодийн шийтгэл гэсэн хэлбэрүүд үйлчилж байна.

Манай орны хувьд Монгол Улсын Их хурлаас 2015 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдөр Эрүүгийн хуулийг шинэчилсэн найруулгыг батлан, 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөж байна. Эрүүгийн хуульд хорихоос өөр төрлийн ялын төрлийг торгох ял, нийтэд тустай ажил хийлгэх ял, зорчих эрхийг хязгаарлах ял, эрх хасах ял гэсэн 4 төрөлтэй байхаар хуульчилсан.

Торгох ял: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан торгуулийн нэгжтэй тэнцүү хэмжээгээр мөнгөн төлбөр оногдуулахыг торгох ял гэнэ¹²⁶. Торгох ялын хэмжээ нь дөрвөн зуун тавин нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөг байх бөгөөд нэг нэгж нь нэг мянган төгрөгтэй тэнцүү байна.

Шүүх ялтны хөрөнгө, цалин хөлс, бусад орлого олох боломжийг харгалзан торгох ялыг гурван жил хүртэл хугацаанд хэсэгчлэн төлөхөөр тогтоож болно. Ялтан торгох ялыг шүүхээс тогтоосон хугацаанд биелүүлээгүй бол шүүх биелэгдээгүй торгох ялын арван таван нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгийг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино.

Эрүүгийн хуульд заасан тохиолдолд арван мянган нэгжээс дөрвөн зуун мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр хуулийн этгээдэд торгох ял оногдуулна.

Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг шүүхээс тогтоосон нийтийн ашиг сонирхолд тустай ажлыг цалин хөлс олгохгүйгээр хийлгэхийг

¹²³ Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм. 1.5 дахь заалт. Ерөнхий Ассемблейн 1990 оны 10-р сарын 14-ний 45/110-р тогтоолоор батлагдсан.

¹²⁴ Б.Алтангэрэл. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа. -Уб., 2018. 14 дэх тал

¹²⁵ Б.Алтангэрэл. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа. -Уб., 2018. 21 дэх тал

¹²⁶ Эрүүгийн хууль. Уб., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

нийтэд тустай ажил хийлгэх ял гэнэ.¹²⁷ Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг өдөрт наймаас дээшгүй цагаар, нийт хоёр зуун дөчөөс долоон зуун хорин цагаар тогтооно.

Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд харшлахгүй нийтэд тустай ажил хийлгэх ял оногдуулна. Шүүх өсвөр насны хүнд нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг өдөрт гурваас дээшгүй цагаар, нийт нэг зуун хориос гурван зуун жаран цагаар тогтооно. Шүүх нийтэд тустай ажил хийлгэх ял дээр нэмж хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

Нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хүнд, биеийн эрүүл мэндэд шууд нөлөөлөхүйц нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг жирэмсэн эмэгтэй, тавин таваас дээш насны эмэгтэй, жараас дээш насны эрэгтэй хүнд оногдуулахгүй.

Ялтан нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг биелүүлээгүй бол нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын найман цагийн ажлыг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино.

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг эрх бүхий байгууллагын хяналтад өөрийн оршин суух газраас явахыг хориглох, тодорхой газар очихыг хориглох, шүүхээс тогтоосон чиглэлээр зорчих, эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр оршин суух газраа өөрчлөх, зорчих үүргийг нэг сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хүлээлгэхийг зорчих эрхийг хязгаарлах ял гэнэ.¹²⁸

Шүүх тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан ялтныг бусдад аюул учруулах эрсдэлтэй гэж үзвэл тодорхой хүнтэй, бусадтай харилцахыг хориглож болно.

Ялтан зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг биелүүлээгүй бол ялтны зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эдлээгүй үлдсэн хугацааны нэг хоногийг хорих ялын нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино.

Шүүх эрүүгийн хуулийн тусгай ангид зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд мөн хуулийн 5.5 дугаар зүйлд заасан журмаар тусгай ангид заасан зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулж эдлэх ялыг хоёр дахин багасгана.

Эрх хасах ял: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний нийтийн албанд ажиллах, мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах, эсхүл бусад тодорхой эрхийг нэг жилээс найман жил хүртэл, эсхүл эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд нийтийн албанд ажиллах эрхийг бүх насаар хориглохыг эрх хасах ял гэнэ.¹²⁹

Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан оногдуулсан үндсэн ял дээр нэмж эрх хасах ялыг оногдуулж болно. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд эрх хасах ялыг заавал оногдуулна. Шүүх эрх хасах ялыг хорих ял дээр нэмж оногдуулсан бол уг ялыг эдэлж дууссаны дараа, эсхүл торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах ял дээр нэмж оногдуулсан бол ял оногдуулсан үеэс, эсхүл хорих ял оногдуулахгүйгээр үүрэг хүлээлгэх, эрх хязгаарлах албадлагын арга хэмжээ авсан бол албадлагын арга хэмжээ авсан үеэс хугацааг тоолно.

Гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан шүүх эрүүгийн хуулийн 12 дугаар бүлэгт заасан гэмт хэргийг хүүхдийн эсрэг, эсхүл 16 дугаар бүлэгт заасан гэмт хэргийг үйлдсэн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид оногдуулсан үндсэн ял дээр нэмж эрх хасах ялыг оногдуулж болно.

¹²⁷ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

¹²⁸ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

¹²⁹ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

Хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэгжилт

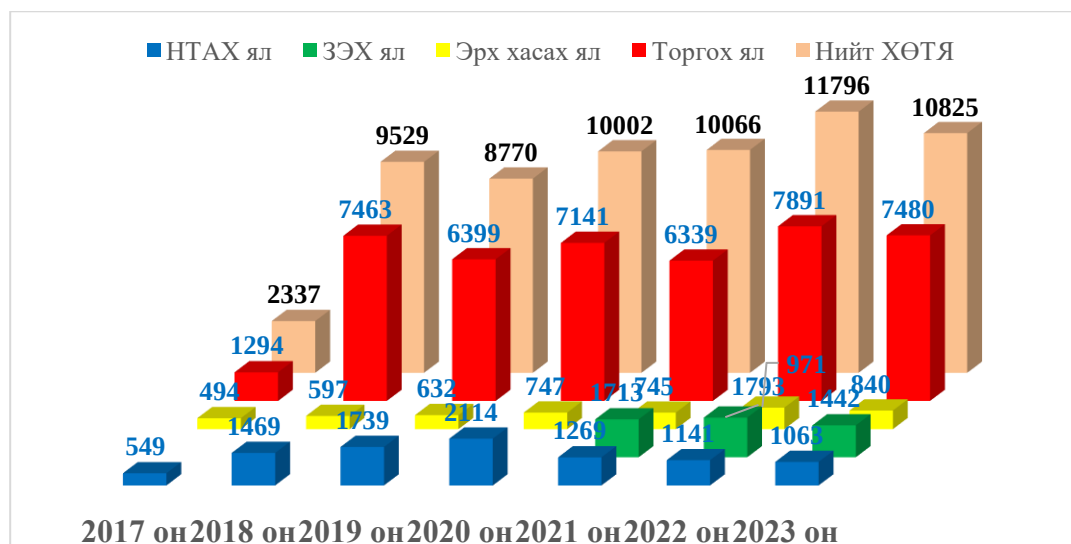
Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа нь эрүүгийн хэргийн талаарх шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх ажиллагааны дагуу явагдах бөгөөд энэ төрлийн харилцааг 1995 оноос анх удаа “Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх болон эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээг хэрэгжүүлэх тухай” хуулиар зохицуулж эхэлсэн байна¹³⁰.

Хорихоос өөр төрлийн ялыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль¹³¹, “Хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаанд хяналт тавих, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, ашиглах журам¹³²”-д заасан арга, журмын дагуу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага гүйцэтгэх бөгөөд прокурор хяналт тавина.

Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн этгээдийг хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрийн хамт хүлээж авч шүүхийн тогтоол, магадлалыг тоо бүртгэлд оруулан эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үүсгэх тухай тогтоол гаргаж, ажлын 3 өдрийн дотор тойрог хариуцсан шийдвэр гүйцэтгэгчид хуваарилж, энэ тухай прокурорт мэдэгдэнэ.

Шийдвэр гүйцэтгэгч тогтоолыг хүлээн авсан даруйд ял эдлүүлэх ажиллагааг эхлүүлэх бөгөөд ялтан тус бүрд эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хувийн хэрэг нээж, ялтанд ял эдлүүлэх журам, эрх, үүргийг нь тайлбарлаж, тэмдэглэл үйлдэн гарын үсэг зуруулна.

График 1. Хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэгжилт:

Шүүхийн сүүлийн 7 жилийн ял оногдуулсан байдалд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд хорих ял оногдуулах байдал 25%, хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулах байдал 75% байна. Хорихоос өөр төрлийн ял дотроос торгох ялыг 69%, эрх хасах ялыг 8%, нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг 15%, зорчих эрх хязгаарлах ялыг 8%-д оногдуулсан байна.

¹³⁰ Жанцан, С. Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн онол. -УБ., 2014. 160 дахь тал

¹³¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. УБ., 2017. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №24.

¹³² Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий прокурорын 2017 оны 09 дүгээр сарын 07-ны өдрийн А-234/А/103 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралт

График 2.Шүүхээс ял оногдуулсан судалгаа

График 3. Шүүхээс хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулсан судалгаа

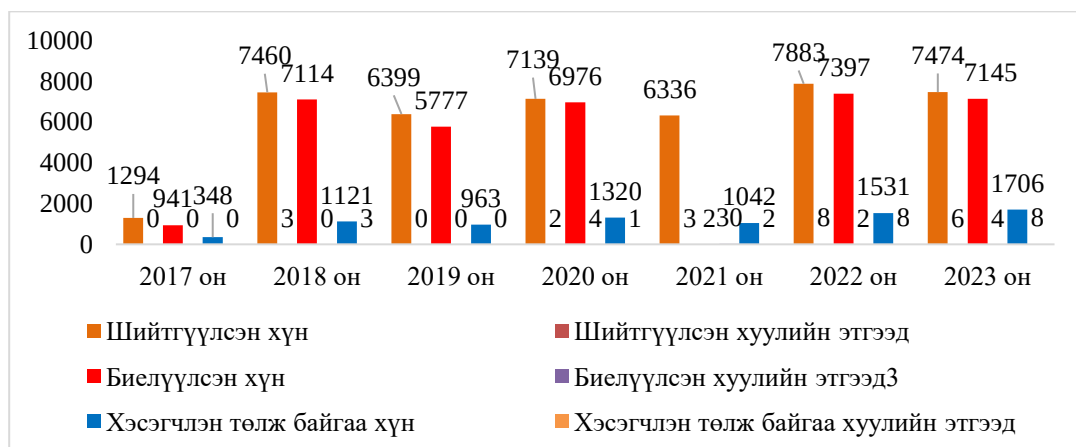
Судалгаанаас харахад шүүхээс хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулахдаа торгох ялыг түлхүү оногдуулж байгааг харж болно.

Торгох ялын хэрэгжилт: Шүүхээс хэсэгчлэн төлөхөөр тогтоосон бол тогтоосон хугацаанд, хугацаа тогтоогоогүй бол тухайн шийдвэрийг хуулийн хүчин төгөлдөр болсноос хойш 90 хоногийн дотор, ялтан торгох ялыг биелүүлэх үүрэгтэй. Торгуулийн ялыг биелүүлэх хугацаа дуусгавар болоход ялтан торгуулийг төлөөгүй бол шийдвэр гүйцэтгэгч торгуулийг төлж барагдуулаагүй шалтгаан нөхцөлийг судалж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн зөвшөөрснөөр шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэх хугацааг 30 хүртэл хоногоор сунгаж болно.

Шийдвэр гүйцэтгэгч торгох ялыг төлөх хугацааг сунгахдаа ялтны саналыг харгалзан уг хугацаанд торгуулийг төлж барагдуулах хуваарь тогтооно. Ялтанд тогтоосон хугацаанд торгох ялыг биелүүлээгүй тохиолдолд торгох ялыг хорих ялаар солих тухай сануулж, тэмдэглэл үйлдэн гарын үсэг зуруулна. Сунгасан хугацаа дуусмагц торгох ялыг хорих ялаар солиулах саналаа прокурорт даруй хүргүүлнэ.

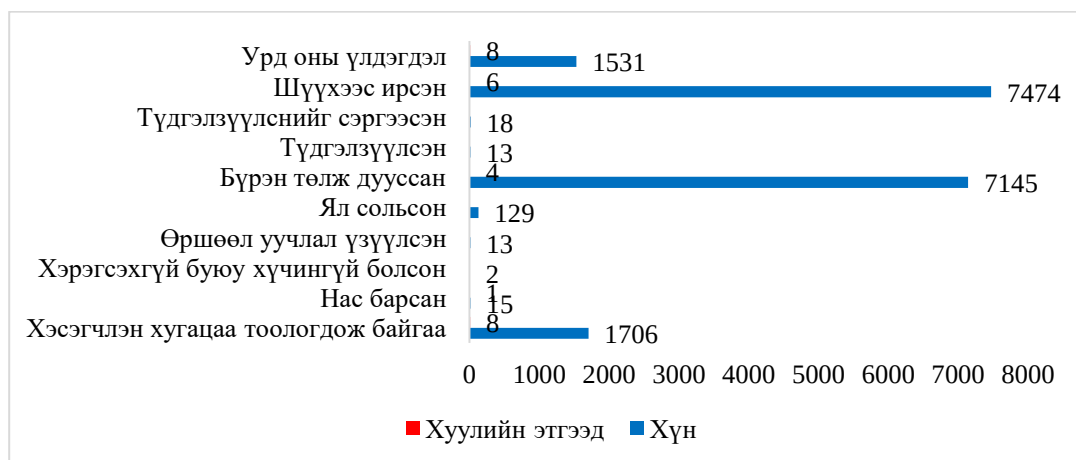
Торгох ял шийтгүүлсэн хуулийн этгээд дээрх хугацаанд шүүхээс оногдуулсан торгуулийг төлөөгүй тохиолдолд эд хөрөнгөөс албадан гаргуулна.

График 4. Торгох ялын хэрэгжилт:

Судалгаанаас харвал шүүхээс хуулийн этгээдэд торгох ял оногдуулах байдал тасралтгүй өссөн байгааг харж болно.

График 5. 2023 оны торгох ялын хэрэгжилт:

Ялтан шүүхээс оногдуулсан торгох ялыг тогтоосон хугацаанд бүрэн төлж барагдуулах үүрэгтэй бөгөөд торгуулийг бага хэмжээгээр төлсөн, шийдвэр гүйцэтгэгчийн дуудсан цагт ирсэн зэрэг нь ял эдэлж байгаа хэрэг биш бөгөөд төрийн албадлагын арга хэмжээ болох торгох ялыг ялтны хүсэл сонирхолд захирагдалгүй нэг мөр хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.¹³³

Нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын хэрэгжилт: Эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд эрүүгийн хуулийг 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжүүлж эхэлсэнтэй холбогдуулан нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг мөн энэ өдрөөс оногдуулж эхэлсэн.

Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч ялтныг нийтэд тустай ажил хийлгэх байгууллагыг тогтоох бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгч ажиллуулах байгууллагатай ялтны нэг өдөрт ажиллах цаг, гүйцэтгэх үүрэг, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа, ажлын хувцсаар хангах, ажиллах нөхцөлийг урьдчилан тохиролцож,

¹³³ Жанцан, С. Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн онол. -УБ., 2014. 148 дахь тал

гэрээ байгуулж шүүхийн шийдвэр, ажил хийлгүүлэх тухай мэдэгдлийн хамт ажил хийлгэхээр тогтоосон байгууллагад биечлэн хүлээлгэж өгнө.

Нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын хэрэгжилтийг ял шийтгэл гарцаагүй байх зарчмын хүрээнд бүрэн биелүүлэх шаардлага шийдвэр гүйцэтгэгч төдийгүй ял эдлүүлж байгаа байгууллагад өндрөөр тавигдах болсныг эрх зүйн зохицуулалтаас бүрэн харж болохоор байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас аймаг, нийслэлийн Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээнд 33 байгууллага, сум, дүүргийн Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээнд 17 байгууллага, аймаг, нийслэл, сум дүүргийн төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газруудад ажиллуулах жагсаалтыг баталсан.

Эрүүгийн хуульд байгаа тодорхойлолтоос харахад шүүхээс тогтоосон нийтийн ашиг сонирхолд тустай ажлыг цалин хөлс олгохгүйгээр өдөрт бага цагаар удаан хугацааны турш хийлгэх нь гэмт этгээдэд үзүүлж буй ялын цээрлэл мөн юм.

Нийтэд тустай ажил хийлгэх хугацаа нь насанд хүрсэн хүнд амралтын өдөр болон үндсэн ажил, хичээлээс чөлөөтэй өдөр 4 цагаас ихгүй, ажлын өдөр ажил болон хичээлээс чөлөөтэй үед 2 цаг, эсхүл өөрөө зөвшөөрсөн тохиолдолд 8 цагаас ихгүй, 7 хоногт 10 цагаас багагүй байхаар, өсвөр насны хүнд өдөрт 3 цагаас дээшгүй хугацаагаар хийлгэхээр хуульд заажээ.

Эрүүгийн хуульд энэ төрлийн ялыг өсвөр насны хүнд оногдуулж болохоор хуульчилсан бөгөөд “гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд харшлахгүй нийтэд тустай ажил хийлгэх ял оногдуулна”¹³⁴, “шүүх өсвөр насны хүнд нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг өдөрт гурваас дээшгүй цагаар, нийт нэг зуун хориос гурван зуун жаран цагаар тогтооно”¹³⁵ гэж тус тус заасан байдаг.

График 6. Нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын хэрэгжилт:

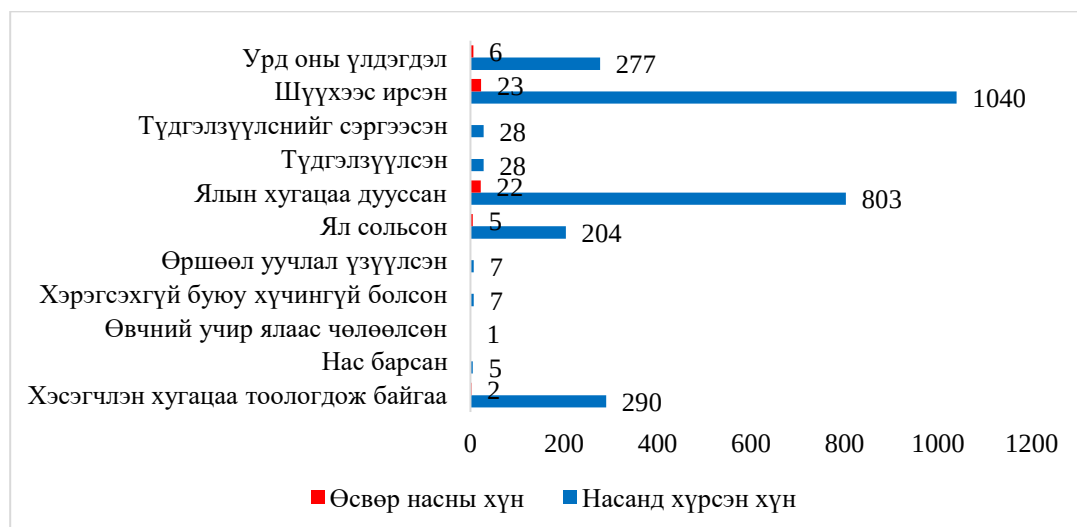

Харьцуулсан судалгаанаас үзэхэд, шүүхээс энэ төрлийн ялыг жилд дунджаар 1300 орчим насанд хүрсэн хүнд оногдуулж байгаа бол өсвөр насны хүнд энэ төрлийн ял оногдуулах байдал буурсан үзүүлэлттэй байна.

¹³⁴ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

¹³⁵ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

График 7. 2023 оны нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын хэрэгжилт:

Зорчих эрхийг хязгаарлах ялын хэрэгжилт: Монгол Улсын хувьд Эрүүгийн хуульд шинээр заасан зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг 2021 оноос хэрэгжилтийг цахим хэлбэрээр явуулах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага 2021 оноос зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Энэ ялыг хэрэгжүүлэх арга журмыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд тусгаж өгсөн бөгөөд эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгч, техник хяналтын ажилтан ялын биелэлтэд биечилсэн болон цахим хяналтыг тасралтгүй тавин ажиллаж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч нь зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгүүлсэн ялтны дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хөтөлж, хувийн баталгаа гаргуулан авч, цахим бугуйвчийг ялтанд зүүж, техникийн зааварчилгаа өгөн, хяналтын цахим программд бүртгэж, шүүхийн шийдвэрт заасан зөвшөөрсөн болон хориглосон бүс, явах чиглэлийг тогтоож хяналтдаа авна. Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлэх хугацааг цахим бугуйвч зүүсэн өдрөөс эхлэн тоолно.

График 8. Зорчих эрх хязгаарлах ялын хэрэгжилт:

Мөн 2021 онд шүүхээс 6, 2022 онд 18, 2023 онд 11 өсвөр насны хүнд зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулсан бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хүлээн авч хяналт тогтоон ажилласан байна.

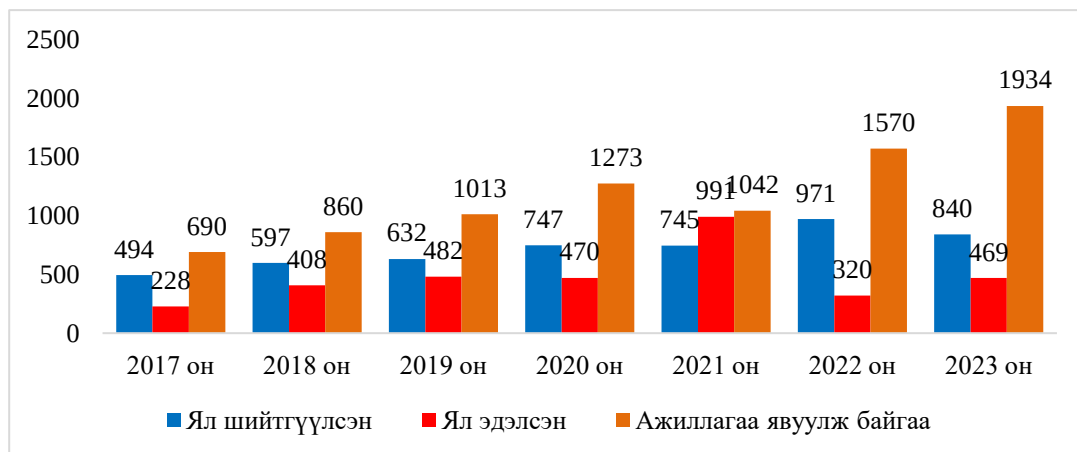
График 9. 2023 оны зорчих эрх хязгаарлах ялын хэрэгжилт:

Эрх хасах ялын хэрэгжилт: Шийдвэр гүйцэтгэгч эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үүсгэснээс хойш 5 хоногийн дотор ялтныг төрийн албанд томилсон, сонгосон, мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах болон шүүхээс хориглолт, хязгаарлалт тогтоосон бусад эрх, зөвшөөрлийг олгосон байгууллага, албан тушаалтанд шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх тухай мэдэгдлийг хүргүүлнэ.

Тодорхой ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэх, үйл ажиллагаа явуулах эрх, зөвшөөрөл олгох чиг үүрэг бүхий байгууллага, албан тушаалтан шүүхийн шийдвэр, мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш ажлын 3 өдрийн дотор ялтанд олгосон эрх, зөвшөөрлийг хүчингүйд тооцох, энэ тухай ялтанд мэдэгдэх, мэргэжлийн үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх үүрэгтэй.

График 10. Эрх хасах ялын хэрэгжилт:

Хорих анги эрх хасах нэмэгдэл ялаар шийтгүүлсэн хоригдлыг ялын хугацаа дуусаж суллагдахаас 7 хоногийн өмнө, бусад үндэслэлээр суллагдсан бол суллагдсанаас хойш 7 хоногийн дотор суллагдсан талаарх мэдэгдлийг шүүхийн шийдвэр, мэдэгдэх хуудасны хамт түүний оршин суух газрын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэст хүргүүлнэ.

График 11. 2023 оны эрх хасах ялын хэрэгжилт:

Шийдвэр гүйцэтгэгч эрх хасах ял шийтгүүлсэн ялтанд дараах байдлаар хяналтыг хэрэгжүүлж, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг баталгаажуулан ялтны хувийн хэрэгт хавсаргана.

- Эрх хасах ял шийтгүүлсэн ялантай 30 хоног тутам урьдчилан сэргийлэх ярилцлага хийж, шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийн талаар тайлбар авч, шаардлагатай тохиолдолд ялтны ажлын байр, үйл ажиллагааг биечлэн хянаж, тэмдэглэл үйлдэх;
- Хассан эрхийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай байр, барилга байгууламж, агуулах савыг битүүмжлэх;
- Эрх, зөвшөөрөл олгосныг нотлох баримт бичгийн эх хувийг хураах;
- Эрх, зөвшөөрөл олгох эрх бүхий байгууллагад олгосон эрх, зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох тухай мэдэгдэл хүргүүлэх, ялтны мэргэжлийн үйл ажиллагаанд хяналт тавихыг даалгах;
- Эрх хасах ял эдэлсэн, албадлагын арга хэмжээ авагдсан хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс, ялтан хорих ангиас суллагдсан өдрөөс эхлэн тоолно. Эрх хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх арга, хэрэгсэл нь энд зааснаар хязгаарлагдахгүй.

Хорихоос өөр төрлийн ялаас зайлсхийсэн ялтанд хүлээлгэх хариуцлага

Ял эдлүүлэх ажиллагааны буюу гүйцэтгэлийн бодлого нь ялын зорилгыг хангахад чиглэгдсэн зохион байгуулалт, эрх зүй, нийгэм хамгаалал зэрэг цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх үзэл баримтлал юм.¹³⁶ Эрүүгийн хариуцлагын зорилго нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг цээрлүүлэх, гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэхэд оршино.¹³⁷

Ял шийтгүүлсэн этгээдэд тухайн ялыг бүрэн эдлүүлэх, ялтныг нийгэмшүүлэх нь ялын зорилгыг хангах үндэс болно. Иймд хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн этгээдээр ялыг бүрэн эдлүүлэх, ял эдлэхээс зайлсхийсэн тохиолдолд заавал хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх шаардлагатай.

Эрүүгийн хуулийн 5.3 дугаар зүйлийн 5дахь хэсэгт “ялтан торгох ялыг шүүхээс тогтоосон хугацаанд биелүүлээгүй бол шүүх биелэгдээгүй торгох ялын арван таван нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгийг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино”, 5.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт “ялтан нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг биелүүлээгүй бол нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын найман цагийн ажлыг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино”, 5.5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Ялтан зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг

¹³⁶ Алтангэрэл, Б. Ялын бодлого, олон улсын чиг хандлага. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа: эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. -УБ., 2018 он

¹³⁷ Эрүүгийн хууль. УБ., 2016. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №07

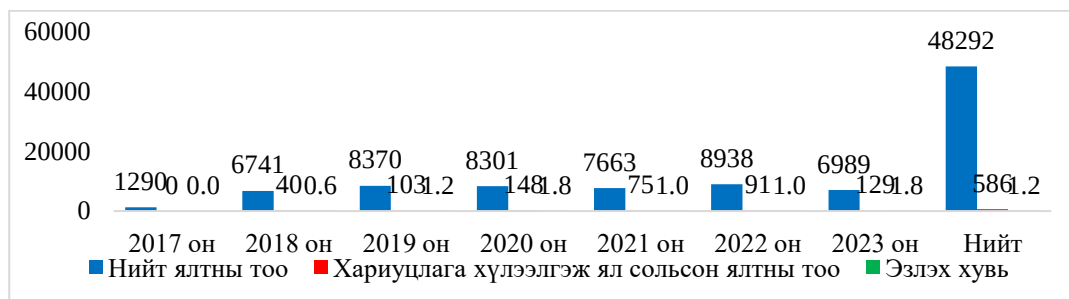
биелүүлээгүй бол ялтны зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эдлээгүй үлдсэн хугацааны нэг хоногийг хорих ялын нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино”, 5.6 дугаар зүйлийн 9 дэх хэсэгт “Торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн этгээд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийсэн бол ял шийтгүүлсэн гэмт хэрэгт нь хорих ял оногдуулахаар заасан эсэхээс үл хамааран эдлээгүй үлдсэн ялыг энэ хуулийн 5.3 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, 5.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг, 5.5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу сольж хорих ял оногдуулна”, гэж ял эдлэхээс зайлсхийсэн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхойлсон.

Хорихоос өөр төрлийн ялыг хорих ялаар солих: Ялтан хорихоос өөр төрлийн ялыг хорих ялаар солихоор заасан зөрчил гаргасан эсхүл төлбөл зохих торгуулийг хугацаанд нь бүрэн төлж барагдуулаагүй тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэгч зөрчил гаргасан, эсхүл торгуулийг төлж барагдуулбал зохих өдрөөс хойш 5 хоногийн дотор хорихоос өөр төрлийн ялыг хорих ялаар солих тухай саналаа эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хувийн хэргийн хамт прокурорт хүргүүлнэ.

Прокурор шийдвэр гүйцэтгэгчийн саналыг хүлээн авснаас хойш 5 хоногийн дотор үндэслэлийг хянаж, хорихоос өөр төрлийн ялыг хорих ялаар солих тухай дүгнэлт үйлдэн эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хувийн хэргийн хамт шүүхэд хүргүүлж шийдвэрлүүлнэ. Шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал нь үндэслэлгүй, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийсэн нь хангалттай нотлогдоогүй бол прокурор саналыг хүчингүй болгож, ажлын 3 өдрийн дотор санал гаргасан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэст буцаан хүргүүлнэ.

Торгох ял шийтгүүлсэн ялтан торгох ял оногдуулсан шийдвэрт өөрөөр заагаагүй бол тухайн шийдвэрийг хуулийн хүчин төгөлдөр болсноос хойш 90 хоногийн дотор, хэрэв хэсэгчлэн төлөхөөр тогтоосон бол тогтоосон хугацаанд биелүүлэх үүрэгтэй. Заасан хугацаа дуусгавар болоход ялтан торгуулийг төлөөгүй бол шийдвэр гүйцэтгэгч торгуулийг төлж барагдуулаагүй шалтгаан нөхцөлийг судалж, ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн зөвшөөрснөөр шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэх хугацааг 30 хүртэл хоногоор сунгаж, ялтны саналыг харгалзан уг хугацаанд торгуулийг төлж барагдуулах хуваарь тогтоож болно. Сунгасан хугацаа дуусмагц торгох ялыг хорих ялаар солиулах саналаа прокурорт даруй хүргүүлнэ.

График 12. Торгох ялыг хорих ялаар сольсон ялтны судалгаа:

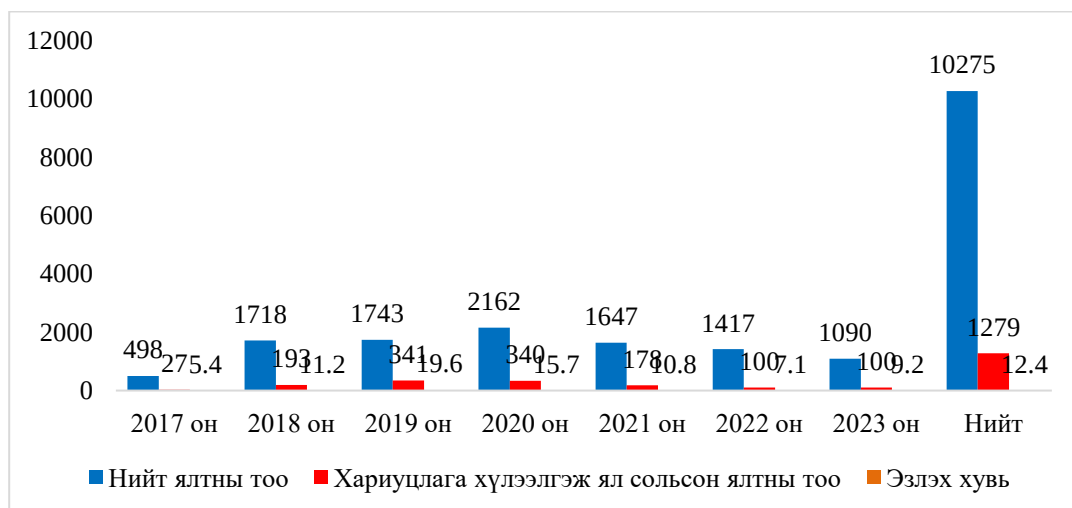

Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял шийтгүүлсэн ялтан ял эдлэх явцдаа дараах зөрчлийг гаргавал нийтэд тусгай ажил хийлгэж байгаа байгууллага энэ тухай шийдвэр гүйцэтгэгчид даруй мэдэгдэх үүрэгтэй бөгөөд зөрчил үйлдсэн нь тогтоогдсон тохиолдолд ялтны эдлээгүй үлдсэн нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг хорих ялаар солино. Үүнд:

- Ялтан хуурамчаар өвдсөн,
- Эмнэлгийн магадалгаа, зохих баримтыг хуурамчаар бүрдүүлсэн,
- Бие эрхтэн, эрүүл мэнддээ санаатайгаар гэмтэл учруулсан,
- Чөлөөний баримт, материалыг хуурамчаар бүрдүүлсэн,
- Зөрчил гаргаж шийтгүүлсэн,

- Нийтэд тустай ажил хийлгэж байгаа байгууллагын дотоод журмыг зөрчсөн,
- Ял эдлүүлэх нийт хугацаанд ажлаа дур мэдэн орхисон,
- Хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр ажил тасалсан,
- Архи, согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ ажилд ирсэн,
- Нийтэд тустай ажил хийхтэй холбоотойгоор хөдөлмөр аюулгүй ажиллагааны дүрэм, заавар, журам, ажил олгогчоос тавьсан хууль ёсны шаардлагыг удаа дараа биелүүлээгүй.

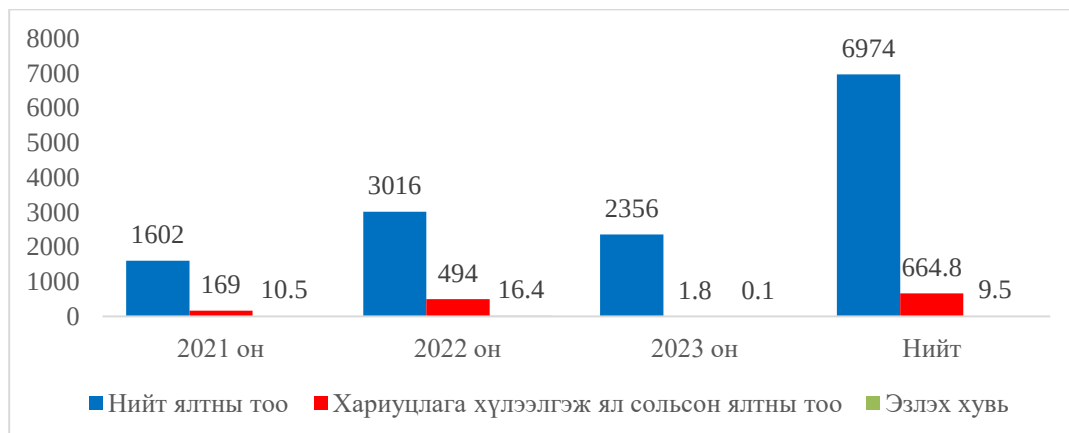
График 13. Нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг хорих ялаар сольсон ялтны судалгаа:

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтан дараах тохиолдолд эдлүүлэх журмыг ноцтой зөрчсөнд тооцдог бөгөөд зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар солино. Үүнд:

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан хэрэгжүүлэх үүргээ ялтан 3 сарын хугацаанд хоёр, түүнээс дээш удаа биелүүлээгүй;
- Гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн;
- Хяналтын тоног, төхөөрөмжийг устгасан, гэмтээсэн, хэвийн ажиллагааг сарниулсан, техникийн болон биечилсэн хяналтаас 24 цагаас илүүгүй хугацаагаар санаатайгаар зайлсхийсэн зөрчлийг давтан гаргасан
- Шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэхээс татгалзсан, хүч хэрэглэн эсэргүүцсэн, шийдвэр гүйцэтгэгчийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан, хохирол учруулахаар заналхийлсэн;
- Техникийн, эсхүл биечилсэн хяналтаас 24 цагаас илүү хугацаагаар санаатайгаар зайлсхийсэн.

График 14.Зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар сольсон ялтны судалгаа:

Эрх хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийсэн ялтанд шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг зөрчсөн тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалт байхгүй бөгөөд Зөрчлийн тухай хууль¹³⁸-д заасан хариуцлага хүлээлгэнэ. Тухайлбал, Зөрчлийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.27.1-д ...эрх хасах ял шийтгүүлсэн этгээд шүүхээс хүлээлгэсэн үүргийг зөрчсөн бол хүнийг нэг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно, 14 дүгээр зүйлийн 14.7.1-д ...тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрх нь дуусгавар болсон хүн тээврийн хэрэгсэл жолоодсон бол хүнийг хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно..., 14 дүгээр зүйлийн 14.7.1-д ...жолоодох эрх нь дуусгавар болсон хүн согтууруулах ундаа, мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон, эсхүл зохих журмын дагуу шалгуулахаас зайлсхийсэн бол албадан сургалтад хамруулж 7-30 хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулна гэж зохицуулсан байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хорихоос өөр төрлийн ял эдлэхээс зайлсхийж, зөрчил гаргасан, оргон зайлсан, торгуулийн ял биелүүлээгүй торгох ял шийтгүүлсэн ялтны 1.2%, нийтэд тустай ажил хийлгэх ял шийтгүүлсэн ялтны 12.4%, зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгүүлсэн ялтны 9.5%-д эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж хорихоос өөр төрлийн ялыг зохих хууль журмын дагуу ял хорих ялаар сольсон байна. Харин эрх хасах нэмэгдэл ял шийтгүүлсэн этгээдэд хүлээлгэх хууль зүйн хариуцлага нь Зөрчлийн тухай хуульд заасан торгох шийтгэлээр хязгаарлагдаж байгаа нь эрүүгийн хариуцлага гарцаагүй байх зарчмын хэрэгжилт энэ төрлийн ялын биелэлтэд төдийлөн хангалтгүй байна гэж судлаачийн зүгээс харж байна.

Дүгнэлт

Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт, ял эдлэхээс зайлсхийсэн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцооны талаар судлан дараах дүгнэлтийг гаргаж байна.

Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуулийн хүчин төгөлдөр шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийж, хорихоос өөр төрлийн ялаас оргон зайлсан ялтанд цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах хуулийн зохицуулалт байдаггүй, ялтан олон хоног, сар, жилээр эсхүл удаа дараа оргон зайлж хорихоос өөр төрлийн ял эдлэхээс зайлсхийсэн байсан ч түүнд энэ үйлдэлд нь ял шийтгэл оногдуулах эрх зүйн зохицуулалт огт байхгүй байгаа нь ялтан этгээдэд оргох нөхцөл боломж олгож байна.

Хэдийгээр хорихоос өөр төрлийн ялаас оргон зайлсан ялтны үйлдэл нь Эрүүгийн хуульд заасан “оргон зайлах” гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг бүрэн хангаж байдаг боловч Эрүүгийн хуулийн 21.11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Баривчлагдсан,

¹³⁸ Зөрчлийн тухай хууль. УБ., 2017. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №24.

цагдан хоригдсон яллагдагч, цагдан хоригдсон шүүгдэгч, эсхүл хорих ял шийтгүүлсэн ялтан оргон зайлсан бол зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж заасан байдгаас гэмт хэрэгт тооцогдохгүй байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад буюу хэрэг бүртгэлт мөрдөн байцаалтын шатанд сэжигтэн, яллагдагч нь оргон зайлахыг завдсан, оргон зайлсан тохиолдолд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14.9 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт заасны дагуу цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг авдаг болно. Шийдвэр гүйцэтгэгч хорихоос өөр төрлийн ялаас оргон зайлсан ялтанг олж тогтоон, ял солих хугацаанд тухайн ялтан этгээдийг дахин оргуулж алдахгүйн тулд албан өрөөндөө байрлуулах, өөрөө хамт байх зэрэг нөхцөл байдал үүсдэг. Энэ нь ялтныг үндэслэлгүй хорьсон, хүний эрх, эрх чөлөөнд халдсан гэх нөхцөл байдал үүсгэдэг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд эрх хасах ял шийтгүүлсэн ялтан ял эдлэхээс оргон зайлах, нас барсан гэж зарлагдах эсхүл сураггүй алга болсонд тооцогдох, хорих ял эдэлж байгаа үед болон гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослын улмаас шүүхийн шийдвэрт заасан эрх хасах ялыг хэрэгжүүлэх боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн үед эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг түдгэлзүүлэх үндэслэл тусгагдаагүй байдаг. Иймд эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг түдгэлзүүлж, тухайн нөхцөл байдал арилсан тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг сэргээж явуулах эрх зүйн зохицуулалт алга байна.

Эрх хасах ялаар шийтгүүлсэн ялтан ял эдлэхээс зайлсхийсэн, оргон зайлсан, шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг зөрчсөн, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхгүй үйл ажиллагаа явуулсан тохиолдолд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага байхгүй байгаа нь эрүүгийн хариуцлага гарцаагүй байх зарчмыг хангахгүй байна.

Санал

Дээрх судалгаа, дүгнэлтдээ үндэслэн хорихоос өөр төрлийн ялаас зайлсхийсэн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоог тодорхой болгох, ялтныг ажиллуулж байгаа байгууллагын үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, ялын хэрэгжилтийг нэг мөр ханган биелүүлэх талаар дараах саналыг гаргаж байна.

1. Эрүүгийн хуулийн 21.11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Баривчлагдсан, цагдан хоригдсон яллагдагч, цагдан хоригдсон шүүгдэгч, эсхүл хорих ял шийтгүүлсэн ялтан хорихоос өөр төрлийн ялаар шийтгүүлсэн ялтан ял эдлүүлэх ажиллагаанаас оргон зайлсан бол зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж өөрчлөх;
2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон холбогдох бусад хуульд шийдвэр гүйцэтгэгч хорихоос өөр төрлийн ялаас оргон зайлсан ялтанг олж тогтоон баривчилсан бол “цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авдаг” байх эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр тусгуулах;
3. Шүүхээс ял оногдуулахдаа гэмт этгээдийн гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдал, зан үйл, ёс суртахууны төлөвшлийг мэргэжлийн байгууллагаар тодорхойлуулж байж энэ төрлийн ялыг сонгон оногдуулах; Энэ нь нэг талаас, тухайн гэм буруутай этгээдийн нийгэмд аюултай үйлдэлд, эс үйлдэхүйд тохирсон ял шийтгэлийг хүлээлгэх үндэслэл болдог, нөгөө талаас түүнийг дахин энэхүү гэмт үйлдлийг хийхгүй байх зан үйлийг суулгаж өгөх ба ингэснээрээ ялыг оновчтой оногдуулах, эсхүл ял завшихаас сэргийлж чадна.
4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон холбогдох бусад хуульд шийдвэр гүйцэтгэгч зорчих эрхийг хязгаарлах ялаас оргон зайлсан ялтанг олж тогтоон баривчилсан бол “цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авдаг” байх эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр тусгуулах.
5. Эрх хасах ял эдлэхээс зайлсхийсэн, оргон зайлсан, шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг зөрчсөн, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхгүй үйл ажиллагаа явуулсан тохиолдолд ялтанд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх

эдлээгүй үлдсэн ялыг хорих ялаар солих эрх зүйн зохицуулалтыг эрүүгийн хуульд тусгах.

Ашигласан материал

Хууль тогтоомж:

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль 2017 он
- Эрүүгийн хууль 2015 он
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль 2017 он
- Зөрчлийн тухай хууль 2017 он
- Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий Прокурорын 2017 оны 09 дүгээр сарын 07-ны өдрийн А-234/А/103 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралт
- Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм. Ерөнхий Ассемблейн 1990 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдрийн 45/110 дугаар тогтоолоор баталсан.

Ном гарын авлага:

- Г.Гантөмөр, С.Гантулга нар. Эрүүгийн эрх зүй: Ерөнхий анги /сурах бичиг/. УБ., 2020 он
- С.Жанцан. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн онол. УБ., 2014 он
- Б.Алтангэрэл. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа. УБ., 2018 он
- Хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажиллагаанд дагаж мөрдөх хууль тогтоомжийн эмхэтгэл. УБ., 2022 он
- Алтангэрэл.Б Ялын бодлого, олон улсын чиг хандлага. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа: эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. УБ., 2018 он
- Д.Бадам. Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүй тайлбар толь. УБ., 2018 он
- Б.Алтангэрэл нар. Пробацийн үйл ажиллагаа: Эрх зүйн зохицуулалт, харьцуулсан судлал. Судалгааны тайлан. УБ., 2019 он

Цахим эх сурвалж:

- <https://www.criminology.mn>
- <https://www.legalinfo.mn>
- <https://cd.gov.mn/>

Бусад эх сурвалж:

- Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны мэдээ, тайлан.
- Legal liability imposed on convicts who evade punishment in the form of travel restriction